

СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ТА КРЕДИТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЯМИ В МЕЖАХ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті висвітлена сутність дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства, наведені основні показники їх аналізу. Представлена динаміка кредиторської та дебіторської заборгованості конкретного підприємства. Відображено тенденції зміни кредиторської та дебіторської заборгованості в цілому по галузі промисловості. Виявлені шляхи удосконалення фінансового стану підприємства.

Ключові слова: фінансовий стан підприємства, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, аналіз, динаміка, коефіцієнт оборотності, період оборотності, промисловість.

SENCE AND ASSESSMENT OF DEBT AND CREDIT DEPOSIT MANAGEMENT IN THE ANALYSIS OF THE FINANCIAL STATE OF THE ENTERPRISE

The essence of the receivable and payable accounts of the enterprise have been analysed in the article, the main indicators of their analysis have been given. The dynamics of payable and receivable accounts of a particular enterprise have been presented by the authors. The trends in changes of payable and receivable accounts in the whole industry have been presented in this article. The ways of improvement of financial state of the enterprise were revealed by the scientists. Improvement of the financial state of the enterprise can be achieved by increasing of incoming and decreasing of output cash flows. Increasing of the size of incoming cash flows may occur due to increase in sales proceeds; sale of fixed assets; refinancing of the receivable assets. One of the important directions for the financial state strengthening is the mobilization of internal reserves by restructuring of the enterprise assets; a set of measures related to the change in the structure and composition of balance assets; transformation into a monetary form of available material and financial assets of the enterprise. In addition, it is necessary to carry out regularly forecasting and monitoring of the financial condition of the enterprise in order to detect and neutralize the negative phenomena and processes that cause deterioration of activities, including financial ones. With regard to this machine-building enterprise, despite the reduction of the periods of turnover of receivable accounts, payable accounts are too burdensome and require the development of a system of management decisions.

Key words: the financial state of enterprise, the receivables, the payables, analysis, dynamics, coefficient of turnover, periods of turnover, industry.

Вступ. В сучасних умовах господарювання важливе значення має аналіз фінансового стану підприємства, який потрібно систематично здійснювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Для того, щоб дати об'єктивну оцінку фінансового стану підприємства, необхідно здійснювати її за допомогою комплексу показників, що характеризують господарське становище підприємства.

Основним джерелом інформації для даного аналізу є фінансова звітність суб'єктів господарювання.

Під час вивчення фінансового стану підприємства важливо визначити динаміку, склад, структуру, а також причини виникнення (зміни) дебіторської та кредиторської заборгованості. Дебіторська заборгованість входить до складу оборотних активів, а отже, впливає на показники фінансового стану.

Питаннями фінансового аналізу підприємства займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених. До українських вчених, які працювали у цій сфері відносять таких, як І.М. Балик, В.В. Іванієнко, Є.В. Мних, В.В. Ковальов, Н.Б. Біленька, М.І. Баканов, А.Д. Шеремет, Є.М. Андрушак, Ю.А. Верига, Б.М. Литвин, І.Г. Яремчук, С.І. Шкарабан та інші.

Мета статті. Здійснити аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості в рамках аналізу фінансового стану підприємства.

Виклад основного матеріалу. Основним етапом для розробки планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств є аналіз його фінансового стану. Отримана інформація дозволяє кредиторам та інвесторам мінімізувати свої ризики за позиками та внесками.

Менеджер, після проведення такого аналізу, отримує основні показники, які дають об'єктивну та точну оцінку фінансового стану підприємства. На основі цього визначаються основні цілі для розвитку, удосконалення та підвищення ефективності діяльності організації, визначаються резерви.

Ділова активність підприємства у фінансовому аспекті проявляється, перш за все, у швидкості обороту його засобів. Аналіз ділової активності дозволяє визначити ефективність використання підприємством укладених у нього коштів і шляхи підвищення результативності. Одним із напрямків його здійснення є аналіз оборотності дебіторської та кредиторської заборгованостей.

Дебітори — це юридичні та фізичні особи, які внаслідок певних минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [1]. Дебіторська заборгованість — сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [2]. Дебіторська заборгованість — сума боргів, які належать підприємству, організації, установі, підприємцю від фізичних або юридичних осіб у результаті господарських відносин з ними [3, с.69].

Кредиторська заборгованість — це заборгованість підприємства іншим юридичним і фізичним особам, що виникла в результаті здійснених раніше дій, оцінена в гривнях і щодо якої в підприємства існують зобов'язання її погашення в певний строк [4, с.48]. Для початку охарактеризуємо динаміку величини кредиторської заборгованості в цілому по галузі промисловості України за 2014–2016 роки (рис. 1).

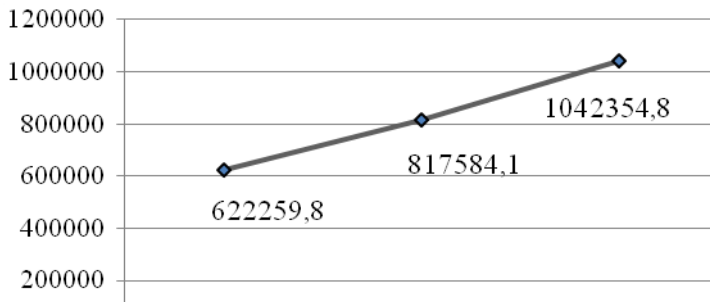

Рис. 1. Динаміка величини кредиторської заборгованості в цілому по галузі промисловості України за 2014–2016 роки (млн грн.) [5]

На основі даних рис. 1 можна зробити загальний висновок щодо тенденції збільшення кредиторської заборгованості по галузі промисловості. Зокрема, заборгованість перед кредиторами промислових підприємств на кінець 2016 року зросла більш ніж вдвічі (229,04%), а саме на 587157,5 млн грн, порівняно з величиною даного показника у 2014 році.

Проведемо аналіз кредиторської заборгованості на прикладі даних 2014–2016 рр. одного з машинобудівних підприємств міста Хмельницького.

Для початку потрібно оцінити динаміку складу і структури кредиторської

заборгованості за даними балансу конкретного підприємства (табл. 1).

Кредиторська заборгованість відображається в розділі III пасиву балансу.

Таблиця 1

Аналіз динаміки складу і структури кредиторської заборгованості машинобудівного підприємства Хмельницького за 2014–2016 роки

Розрахунки з кредиторами	2014		2015		2016	
	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %	тис. грн.	питома вага, %
Поточна кредиторська заборгованість:						
— за товари, роботи, послуги	1274	2,55	3719	4,62	2892	2,34
— з бюджетом	3883	7,76	7947	9,88	2528	2,04
— зі страхування	3631	7,25	4709	5,85	2276	1,84
— з оплати праці	8093	16,17	10335	12,85	9053	7,31
Інші поточні зобов'язання	33173	66,27	53740	66,80	107064	86,47
Усього	50054	100,00	80450	100,00	123813	100,00

Результати розрахунків, наведених у таблиці 1, показують, що в складі кредиторської заборгованості відбулися суттєві зміни. А саме, в цілому за три останніх роки кредиторська заборгованість збільшилася на 73759 тис. грн. Зокрема, у 2015 році в порівнянні з 2014 роком спостерігається збільшення величини усіх елементів заборгованості перед кредиторами. Найбільше зростання структури припадає на такі категорії, як заборгованість за товари, роботи, послуги, питома вага якої збільшилася майже у два рази, а саме на 2,07% та зобов'язання перед бюджетом – на 2,12%. Зазвичай, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є взаємні неплатежі [6, с.280]. У 2016 році за основними елементами кредиторської заборгованості спостерігається зменшення їх величини, а уся сума заборгованості припадає на інші поточні зобов'язання (за одержаними авансами, із внутрішніх розрахунків та ін.). Зокрема, величина зобов'язань перед кредиторами за товари, роботи, послуги зменшилася на 827 тис. грн. Відповідно, зменшилася і її питома вага у загальній структурі кредиторської заборгованості на 2,29%.

Проведемо розрахунок основних показників, які характеризують стан кредиторської заборгованості машинобудівного підприємства м. Хмельницького у 2014–2016 роках:

- Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості:

$$K_{об.к.2014} = \frac{C_{рп0}}{Kз_c} = \frac{274979}{(46870 + 50054)/2} = 5,674; K_{об.к.2015} = \frac{C_{рп1}}{Kз_c} = \frac{522473}{(50054 + 80450)/2} = 8,007$$

$$K_{об.к.2016} = \frac{C_{рп2}}{Kз_c} = \frac{332203}{(80450 + 123813)/2} = 3,253,$$

де $C_{рп}$ — собівартість реалізованої продукції по роках;

$Kз_c$ — середня за період кредиторська заборгованість.

Розрахунок коефіцієнта за три останні роки показує його зменшення, що свідчить про зростання величини купівлі у кредит.

- Середній період оборотності кредиторської заборгованості (O_K):

$$O_{K_{2014}} = \frac{360}{K_{обк_0}} = \frac{360}{5,674} = 63,45 \approx 63 \text{ дні}; O_{K_{2015}} = \frac{360}{K_{обк_1}} = \frac{360}{8,007} = 44,96 \approx 45 \text{ днів},$$

$$O_{K_{2016}} = \frac{360}{K_{обк_2}} = \frac{360}{3,253} = 110,68 \approx 111 \text{ днів}.$$

де $K_{обк}$ — коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості.

Останній показник відображає збільшення періоду повернення боргів підприємства (за вирахуванням зобов'язань перед банком) до 111 днів, тоді як у 2015 цей період становив 45 днів. У 2015 році, за рахунок збільшення собівартості реалізованої продукції, при збільшенні величини кредиту, період оборотності заборгованості перед кредиторами є меншим на 18 днів у порівнянні з 2014 роком.

Тенденція зростання величини зобов'язання перед кредиторами внаслідок неефективного управління фінансами в організації залишається як для промислових підприємств України в цілому, так і для нашого підприємства зокрема.

Охарактеризуємо динаміку величини дебіторської заборгованості та зміну в її структурі від загального обсягу оборотних активів в цілому по галузі промисловості за 2014-2016 роки (таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка величини дебіторської заборгованості та її структури в цілому по галузі промисловості України за 2014-2016 роки [7]

Показник	Роки					
	2014		2015		2016	
	Сума, млн. грн.	Питома вага, %	Сума, млн. грн.	Питома вага, %	Сума, млн. грн.	Питома вага, %
Дебіторська заборгованість	595111,0	63,16	767422,2	63,87	990702,4	65,31
Всього оборотних активів	942236,5		1201590,5		1516831,9	

Як бачимо, величина дебіторської заборгованості промислових підприємств України протягом останніх 3-ох років поступово збільшувалася. Відповідно, у 2014-2015рр сума зобов'язань дебіторів зростала відносно суми усіх оборотних активів підприємств галузі, що могло бути зумовлене такими причинами, як необачна кредитна політика підприємств щодо покупців; неплатоспроможність або банкрутство деяких споживачів; занадто високі темпи нарощування обсягу продажів; труднощі в реалізації продукції[8, с.94].

Для того, щоб охарактеризувати стан дебіторської заборгованості проведемо розрахунок основних показників її оборотності на прикладі даних 2014-2016 рр. того ж машинобудівного підприємства:

- Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості:

$$K_{обд_{2014}} = \frac{V_{реал_0}}{Дз_с} = \frac{329167}{(23504 + 33910)/2} = 11,47; K_{обд_{2015}} = \frac{V_{реал_1}}{Дз_с} = \frac{631018}{(33910 + 40873)/2} = 16,88,$$

$$K_{обд_{2016}} = \frac{V_{реал_2}}{Дз_с} = \frac{409998}{(40873 + 59084)/2} = 8,20,$$

де $V_{реал}$ — виручка від реалізації продукції;

$Дз_с$ — середня дебіторська заборгованість.

Результат розрахунку даного коефіцієнта відображає збільшення комерційного кредиту, який надається підприємством. Зменшення даного коефіцієнта у 2016 свідчить про зростання продажу в кредит.

- Середній період оборотності дебіторської заборгованості:

$$O_{д_{2014}} = \frac{360}{K_{обд_0}} = \frac{360}{11,47} = 31,40 \approx 31 \text{ день}; O_{д_{2015}} = \frac{360}{K_{обд_1}} = \frac{360}{16,88} = 21,33 \approx 21 \text{ день},$$

$$O_{д_{2016}} = \frac{360}{K_{обд_2}} = \frac{360}{8,20} = 43,88 \approx 44 \text{ дні},$$

де O_d — середній період оборотності дебіторської заборгованості, днів;

$K_{обд}$ — коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.

Отже, середній період погашення дебіторської заборгованості у 2015 році у порівнянні з 2014, є меншим, що свідчить про зменшення терміну інкасації. У 2016 році цей період становить 44 дні, що говорить про тенденцію погіршення політики управління дебіторською заборгованістю.

На завершальному етапі аналізу дебіторської і кредиторської заборгованостей здійснюється їх порівняльна характеристика. Для цього складаємо аналітичну таблицю.

Показники дебіторської і кредиторської заборгованостей машинобудівного підприємства у 2016 році, тис грн..

Статті балансу	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської	кредиторської
Заборгованість:				
- за товари, роботи, послуги	18810	2892	15918	-
- розрахунками з бюджетом	14906	2528	12378	-
- розрахунками зі страхування	-	2276	-	2276
- розрахунками з оплати праці	-	9053	-	9053
Інші	25368	107064	-	81696
Усього	59084	123813	28296	93025

Результати такого аналізу свідчать про перевищення кредиторської заборгованості порівняно із дебіторською, що може бути результатом негативних стосунків з клієнтами або зниженням платоспроможності споживачів. Величина даного перевищення дорівнює 64729 тис грн., що становить 109,55% величини дебіторської заборгованості.

Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості розраховується як відношення дебіторської заборгованості до кредиторської заборгованості і за даними підприємства становить:

$$K_{\text{снв}} = \frac{D_2}{K_2} = \frac{59084}{123813} = 0,48$$

Даний коефіцієнт свідчить про здатність підприємства розраховуватись з кредиторами за рахунок дебіторів на 48%. На думку більшості економістів, найбільш оптимальне значення цього показника повинно дорівнювати одиниці, тобто це означало б, що підприємство зможе на 100% оплатити кредиторську заборгованість за рахунок надходжень від дебіторів. Оскільки, в даному випадку, коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості є меншим одиниці, то ситуацію можна оцінити як негативну, тому що підприємство мусить погашати свої борги незалежно від стану дебіторської заборгованості.

Висновки. Удосконалення фінансового стану підприємства може здійснюватися за рахунок збільшення вхідних та зменшення вихідних грошових потоків. Підвищення розмірів вхідних грошових потоків може відбуватися за рахунок збільшення виручки від реалізації, продажу частини основних фондів; рефінансування дебіторської заборгованості.

В загальному, політика управління дебіторською заборгованістю включає в себе визначення політики надання кредиту й інкасації для різних груп покупців і видів продукції; аналіз покупців залежно від обсягів закупівель, історії кредитних відносин і запропонованих умов оплати; контроль розрахунків із дебіторами по відстрочених та прострочених заборгованостях; визначення прийомів прискорення повернення боргів і зменшення безнадійних боргів [9].

Основними формами рефінансування дебіторської заборгованості є факторинг, облік векселів та форфейтинг. До заходів рефінансування дебіторської заборгованості відноситься також комплекс процедур примусового стягнення заборгованості, зокрема й за позовом до господарського суду [10, с.187].

Також одним із важливих напрямів зміцнення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів шляхом проведення реструктуризації активів підприємства; сукупності заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу; перетворенням в грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства [10, с.187].

Крім цього, потрібно регулярно здійснювати прогнозування і моніторинг фінансового стану підприємства для того, щоб своєчасно виявляти та нейтралізувати негативні явища та процеси, які зумовлюють погіршення діяльності, у тому числі, і фінансової.

Що стосується даного машинобудівного підприємства, то не дивлячись на скорочення періодів оборотності дебіторської заборгованості, кредиторська заборгованість є надто обтяжливою та потребує розробки системи управлінських рішень.

Література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість" (П(С)БО 10) : затв. наказом Міністерством фінансів України від 08.10.1999 № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
2. Шип В. Ю. дебіторська заборгованість: сутність та класифікація [Електронний ресурс] / В. Ю. Шип. – Режим доступу : <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7469/1/Дебіторська%20заборгованість%20сутність%20та%20класифікація.pdf>.

3. Івашенко А.С. Проблеми обліку дебіторської та кредиторської заборгованості в Україні / А.С. Івашенко, О.В. Гайдамака, Н.В. Черевик // Молодий вчений (Економічні науки) – 2014. – № 4 (07) – С. 69–71.
4. Гончарук Р.П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів / Р. П. Гончарук // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1 (59) – С. 48–51.
5. Поточні зобов'язання і забезпечення підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/pz/pz_ed/pz_ed_u/pz_ed_3_16_u.htm
6. Фарйон О. О. Дебіторська та кредиторська заборгованість: контроль і управління як запорука успішного розвитку / О. О. Фарйон, М. Я. Яструбський // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4 – С. 276–282.
7. Оборотні активи підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/oaktuvu/oa_ed/oa_ed_u/oa_ed_3_16_u.htm
8. Кручак Л. В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання / Л. В. Кручак // Економічний аналіз : зб. наук. праць ТНЕУ. – 2016. – Том 25. – № 2. – С. 93–98.
9. Барищенко А. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства класифікація [Електронний ресурс] / А. О. Барищенко . – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=66833>
10. Ладунка І.С. Шляхи покращення фінансового стану підприємств в сучасних економічних умовах / І.С. Ладунка, Є.А. Кучеренко // Економіка і суспільство. – 2016. – № 5. – С. 185–188.

References

1. Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 10 "Debitorska zaborhovanist" (P(S)BO 10) : zatv. nakazom Ministerstvom finansiv Ukrainy vid 08.10.1999 № 237 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>
2. Shyp V. Yu. debitorska zaborhovanist: sutnist ta klasyfikatsiia [Elektronnyi resurs] / V. Yu. Shyp. – Rezhym dostupu : <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7469/1/Debitorska%20zaborhovanist%20sutnist%20ta%20klasyfikatsiia.pdf>.
3. Ivashchenko A.S. Problemy obliku debitorskoi ta kredytorskoi zaborhovanosti v Ukraini / A.S. Ivashchenko, O.V. Haidamaka, N.V. Cherevyk // Molodyi vchenyi (Ekonomichni nauky) – 2014. – # 4 (07) – S. 69–71.
4. Honcharuk R.P. Sutnist ta klasyfikatsiia kredytorskoi zaborhovanosti: kolizii naukovykh pidkhodiv / R. P. Honcharuk // Visnyk ZhDTU. – 2012. – № 1 (59) – S. 48–51.
5. Potochni zoboviazannia i zabezpechennia pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/pz/pz_ed/pz_ed_u/pz_ed_3_16_u.htm
6. Farion O. O. Debitorska ta kredytorska zaborhovanist: kontrol i upravlinnia yak zaporuka uspishnoho rozvytku / O. O. Farion, M. Ya. Yastrubskiy // Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. – 2011. – Vyp. 21.4 – S. 276–282.
7. Oborotni aktyvy pidpriemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/oaktuvu/oa_ed/oa_ed_u/oa_ed_3_16_u.htm
8. Kruchak L. V. Analiz stanu debitorskoi ta kredytorskoi zaborhovanosti subiekta hospodariuvannia / L. V. Kruchak // Ekonomichniy analiz: zb. nauk. prats TNEU. – 2016. – Tom 25. – № 2. – S. 93–98.
9. Baryshenko A. O. Upravlinnia debitorskoiu zaborhovanistiu pidpriemstva klasyfikatsiia [Elektronnyi resurs] / A. O. Baryshenko. – Rezhym dostupu : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=66833>
10. Ladunka I.S. Shliakhy pokrashchennia finansovoho stanu pidpriemstv v suchasnykh ekonomichnykh umovakh / I.S. Ladunka, Ye.A. Kucherenko // Ekonomika i suspilstvo. – 2016. – № 5. – S. 185–188.

Надійшла: 11.11.2017

Рецензент: д. е. н., проф. Орлов О. О.